Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

SURXONDARYO VILOYATIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA TABIIY VA MADANIY RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI

Norboyev Asliddin Xusniddin o'g'li
O'zbekiston Respublikasi
bank-moliya akademiyasi,
Moliya va moliyaviy texnologiyalar fakulteti,
Loyiha boshqaruvi yo'nalishi magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.23673368

Annotatsiya: Mazkur maqolada Surxondaryo viloyatida turizmni rivojlantirishda tabiiy va madaniy resurslardan samarali foydalanishning iqtisodiy mexanizmlari yoritilgan. Hududning tabiiy landshaftlari, shifobaxsh buloqlari, tarixiy yodgorliklari, ziyoratgohlari va etnografik merosidan turistik maqsadlarda foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, turizm infratuzilmasini takomillashtirish, investitsiyalarni jalb etish, mahalliy aholi bandligini oshirish va barqaror turizm tamoyillarini joriy etish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.
Kalit so'zlar: Surxondaryo viloyati, turizm, tabiiy resurslar, madaniy meros, iqtisodiy mexanizmlar, turistik infratuzilma, investitsiya, barqaror turizm, mahalliy tadbirkorlik.

Abstract: This article examines the economic mechanisms for the effective use of natural and cultural resources in tourism development in Surkhandarya Region. It analyzes the potential of natural landscapes, healing springs, historical monuments, pilgrimage sites, and ethnographic heritage for tourism development. The article also proposes measures to improve tourism infrastructure, attract investment, increase local employment, and implement sustainable tourism principles to strengthen the region's economic competitiveness.
Keywords: Surkhandarya Region, tourism, natural resources, cultural heritage, economic mechanisms, tourism infrastructure, investment, sustainable tourism, local entrepreneurship.

Аннотация: В статье рассматриваются экономические механизмы эффективного использования природных и культурных ресурсов для развития туризма в Сурхандарьинской области. Анализируются возможности использования природных ландшафтов, целебных источников, исторических памятников, мест паломничества и этнографического наследия в туристических целях. Предложены меры по совершенствованию туристической инфраструктуры, привлечению инвестиций, повышению занятости местного населения и внедрению принципов устойчивого туризма.
Ключевые слова: Сурхандарьинская область, туризм, природные ресурсы, культурное наследие, экономические механизмы, туристическая инфраструктура, инвестиции, устойчивый туризм, местное предпринимательство.

KIRISH

Bugungi kunda turizm jahon iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan biri bo‘lib, hududlarda yangi ish o‘rinlarini yaratish, xizmatlar sohasini kengaytirish, investitsiyalarni jalb qilish va mahalliy aholi daromadlarini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Turizmning rivojlanishi nafaqat mavjud tabiiy va madaniy resurslarning jozibadorligiga, balki ulardan oqilona foydalanish, xizmatlar sifatini ta’minlash va samarali iqtisodiy boshqaruv mexanizmlarini shakllantirishga ham bog‘liq.

Surxondaryo viloyati O‘zbekistonning turistik salohiyati yuqori hududlaridan biri hisoblanadi. Viloyatning tog‘li landshaftlari, shifobaxsh buloqlari, tabiiy g‘orlari, tarixiy-me’moriy yodgorliklari, qadimiy arxeologik obyektlari va boy etnografik merosi turizmning turli yo‘nalishlarini rivojlantirish imkonini beradi. Xususan, Boysun hududining an’anaviy madaniyati, Omonxonaning sog‘lomlashtirish imkoniyatlari, Sangardakning tabiiy manzaralari va Termizning tarixiy merosi hududning turistik mahsulotlarini diversifikatsiya qilish uchun muhim asos yaratadi.

Shu bilan birga, resurslarning mavjudligi o‘z-o‘zidan yuqori iqtisodiy natijalarni ta’minlamaydi. Turistik obyektlarga borish imkoniyati, joylashtirish vositalari, ovqatlanish xizmatlari, malakali gidlar, raqamli axborot tizimlari va samarali marketing faoliyati turizmning iqtisodiy natijalariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli tabiiy va madaniy resurslarni turistik mahsulotga aylantirish hamda ulardan olinadigan iqtisodiy manfaatlarni mahalliy iqtisodiyot bilan bog‘lash dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi.

Maqolaning maqsadi Surxondaryo viloyatida tabiiy va madaniy resurslardan samarali foydalanishning iqtisodiy mexanizmlarini tahlil qilish hamda hudud turizmining barqaror rivojlanishiga qaratilgan takliflarni ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda statistik ma’lumotlarni tahlil qilish, qiyosiy yondashuv, tizimli tahlil va umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Surxondaryo viloyatida turizmni rivojlantirishning asosiy iqtisodiy imkoniyatlaridan biri tabiiy va madaniy resurslarning o‘zaro uyg‘unligidir. Tabiiy resurslar ekoturizm, sog‘lomlashtirish va faol dam olish xizmatlarini rivojlantirishga imkon bersa, tarixiy-madaniy meros ziyorat, tarixiy va etnografik turizmni tashkil etish uchun asos bo‘ladi. Ushbu resurslarni yagona turistik marshrutlar doirasida birlashtirish turistlarning hududda qolish muddatini uzaytirishi va bir turist hisobiga to‘g‘ri keladigan xarajatlarni oshirishi mumkin.

Masalan, Termizning tarixiy obyektlari, Boysun madaniy merosi va Omonxonaning sog‘lomlashtirish imkoniyatlarini birlashtiruvchi turistik paketlarni ishlab chiqish mumkin. Bunday paketlar transport, joylashtirish, ovqatlanish, gidlik va mahalliy mahsulotlar savdosini o‘zaro bog‘laydi. Natijada turizmdan olinadigan daromad faqat yirik turistik korxonalarda emas, balki kichik biznes va mahalliy aholi xo‘jaliklarida ham shakllanadi.

Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasining 2024-yil yakunlari bo‘yicha ma’lumotlariga ko‘ra, viloyatda 14 ta turistik firma va tashkilot faoliyat yuritgan. Ular 1,8 ming kishiga xizmat ko‘rsatgan va 1,8 mingta sayyohlik yo‘llanmasini sotgan. 2023-yilga nisbatan turistik firma va tashkilotlar soni 22,2 foizga kamaygan bo‘lsa-da, xizmat ko‘rsatilgan shaxslar soni 3,4 foizga oshgan. Ushbu ko‘rsatkichlar turizm sohasida korxonalar sonidan tashqari, xizmatlar sifati, faoliyat samaradorligi va turistlar talabini o‘rganish ham muhimligini ko‘rsatadi [1].

Hududda turizmni rivojlantirishning muhim yo‘nalishlaridan biri infratuzilma va investitsiya mexanizmlarini takomillashtirishdir. Turistik obyektlarning iqtisodiy samaradorligi yo‘l-transport tizimi, elektr energiyasi, ichimlik suvi, sanitariya sharoitlari, aloqa va joylashtirish xizmatlarining mavjudligiga bog‘liq. Shu sababli davlat tomonidan bazaviy infratuzilmani rivojlantirish, xususiy sektor tomonidan esa mehmonxonalar, mehmon uylari, ovqatlanish maskanlari va boshqa turistik xizmatlarni tashkil etish o‘zaro muvofiqlashtirilishi lozim.

Bu jihatdan Omonxona turistik markazi amaliy ahamiyatga ega. Hududning shifobaxsh buloqlari, tabiiy landshaftlari va sog‘lomlashtirish imkoniyatlari turizm xizmatlarini kengaytirish uchun zamin yaratadi. 2025-yilda Omonxonada 200 o‘rinli dam olish maskani va zamonaviy oshxona qurilishi bo‘yicha loyiha boshlangan bo‘lib, uning qiymati 80 milliard so‘mdan ortiqni tashkil etgan. Rasmiy ma’lumotda loyiha natijasida sanatoriyning xizmat ko‘rsatish salohiyatini to‘rt barobarga oshirish rejalashtirilgani qayd etilgan [2]. Ushbu loyiha doirasida mahalliy aholini ish bilan ta’minlash, mahalliy mahsulotlar xaridini kengaytirish va qo‘shimcha xizmatlarni rivojlantirish iqtisodiy samaradorlikni oshiruvchi omillar bo‘lishi mumkin.

Tabiiy va madaniy resurslardan samarali foydalanishda mahalliy aholi ishtirokiga ham alohida e’tibor qaratish zarur. Mahalliy aholi mehmon uylari, milliy taomlar, hunarmandchilik, gidlik va transport xizmatlarini tashkil etish orqali turizm daromadlarining bevosita ishtirokchisiga aylanishi mumkin. Buning uchun kichik tadbirkorlik subyektlariga maslahat va axborot yordami ko‘rsatish, xizmatlar sifatini oshirish bo‘yicha o‘quv dasturlarini tashkil etish hamda ularning turistik marshrutlarga integratsiyasini ta’minlash tavsiya etiladi.

Turizmning uzoq muddatli samaradorligi tabiiy muhit va madaniy merosning saqlanishiga ham bog‘liq. Turistlar oqimining nazoratsiz ko‘payishi chiqindilar hajmining ortishi, suv resurslariga bosim kuchayishi va tarixiy obyektlarning zararlanishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli turistik hududlarda ekologik sig‘imni baholash, chiqindilarni boshqarish, suvdan oqilona foydalanish va madaniy obyektlarni muhofaza qilish tadbirlarini turizmni boshqarish tizimiga kiritish zarur.

Bundan tashqari, turistik obyektlarda raqamli texnologiyalardan foydalanish xizmatlar samaradorligini oshirish imkonini beradi. Elektron xaritalar, QR-kodlar, onlayn bronlash, raqamli gidlik va ko‘p tilli axborot materiallari turistlarga qulaylik yaratadi. Ushbu vositalar turistik obyektlar haqida ma’lumot tarqatish, tashrif buyuruvchilar oqimini tahlil qilish va marketing xarajatlarini maqbullashtirishda ham foydalidir.

Tahlillar asosida Surxondaryo viloyatida tabiiy va madaniy resurslardan foydalanishning iqtisodiy mexanizmi quyidagi o‘zaro bog‘liq yo‘nalishlarni qamrab olishi lozim: resurslarni aniqlash va baholash, turistik mahsulot yaratish, infratuzilmani rivojlantirish, investitsiyalarni jalb etish, mahalliy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, xizmatlar sifatini oshirish va turizmdan olingan daromadlarning bir qismini resurslarni saqlashga yo‘naltirish.

Mazkur mexanizmning natijadorligini baholashda turistlar soni bilan cheklanib qolmasdan, ularning o‘rtacha qolish muddati, xarajatlari, turizm xizmatlaridan tushgan daromad, yaratilgan ish o‘rinlari, mahalliy mahsulotlar ulushi va tabiiy-madaniy obyektlarni muhofaza qilishga sarflangan mablag‘larni ham hisobga olish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv turizmning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik natijalarini birgalikda baholash imkonini beradi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari Surxondaryo viloyatida tabiiy va madaniy resurslardan samarali foydalanish turizmning hududiy iqtisodiyotdagi rolini kuchaytirish uchun muhim imkoniyat yaratishini ko‘rsatadi. Biroq mavjud salohiyatdan to‘liq foydalanish uchun turistik resurslarni alohida obyektlar sifatida emas, balki o‘zaro bog‘langan xizmatlar va turistik mahsulotlar tizimi sifatida rivojlantirish zarur.

Hududda kompleks turistik marshrutlarni shakllantirish, infratuzilmani takomillashtirish, xususiy investitsiyalarni jalb qilish, mahalliy aholini turizm faoliyatiga keng jalb etish va raqamli texnologiyalardan foydalanish asosiy ustuvor yo‘nalishlar hisoblanadi. Omonxona kabi turistik markazlarni rivojlantirishda investitsiya loyihalarini mahalliy tadbirkorlik, bandlik va qo‘shimcha xizmatlar bilan bog‘lash iqtisodiy natijalarni kuchaytirishi mumkin.

Shuningdek, turizmdan olinadigan daromadlarning bir qismini tabiiy va madaniy merosni muhofaza qilishga yo‘naltirish, ekologik sig‘imni hisobga olish va xizmatlar sifatini muntazam baholash muhim ahamiyatga ega. Umuman olganda, iqtisodiy manfaatlar, mahalliy aholi ehtiyojlari va resurslarni saqlash tamoyillarini uyg‘unlashtirish Surxondaryo viloyatida turizmni barqaror rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi. Surxondaryo viloyatida turizm va dam olishni rivojlanishi: 2024-yil uchun. – Termiz, 2025. – URL: https://surxonstat.uz/uploads/2025/Sentyabr/Turizm_24.pdf
2. O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali. Omonxona turistik markazida yangi dam olish maskani qurilishi to‘g‘risidagi rasmiy ma’lumot. – 2025-yil 27-iyun. – URL: https://gov.uz/oz/baysun/news/view/65087
3. O‘zbekiston Respublikasining “Turizm to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-549-son, 2019-yil 18-iyul. – URL: https://lex.uz
4. Goeldner C. R., Ritchie J. R. B. Tourism: Principles, Practices, Philosophies. – Hoboken: John Wiley & Sons, 2012.
5. UNEP, World Tourism Organization. Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers. – Paris; Madrid, 2005.
6. World Tourism Organization. Tourism and Culture Synergies. – Madrid: UNWTO, 2018.